

literatura na koju se autor opravdano poziva na svoj način potvrđuje vrijednost tekstova u knjizi. Pri svemu tome uvijek su dobrodošle i fotografije koje neposredno potvrđuju istinitost pojedinih opisa. U knjizi su 93 fotografije te više skica i crteža. Ljudi rado pogledaju slike, jer vole konkretne i vidljive pokazatelje onoga o čemu čitaju.

Napokon, da ne bi ispalo kako je ovo najbolja knjiga na svijetu, valja reći kako u njoj ima i poneka pogreška i manji nedostatak koji možda neće svi čak ni primijetiti. Samo ona knjiga koja nije napisana i objavljena, nema nijedne pogreške. Uvijek se može napisati bolje i točnije od bilo koje knjige koja se pojavi. Ali, daleko važnije od nekog nedostatka jest sama činjenica da je ovo prva kandijska ljepotica ove vrste koja je zasjala poput zvijezde na obzorju i za koju zasad nema zamjene.

I na samom kraju ovoga prikaza „Bisera Uskoplja“, valja čestitati prije svega autoru don Stipanu (u Bosnu je ovo „don“ uvezeno), ali ne samo njemu nego čestitati i cijeloj Kandijskoj župi i cijelom „Uskom polju“ između dvaju Vakufa, Uskoplju, kako se nekada zvalo, a danas tako zovu samo G. Vakuf – ne znam zašto. Ovakvi događaji prikaza nove knjige nisu baš česti, pa zato Kandijski imaju pravo biti ponosni jer sada mogu mahati ovom knjigom i reći: da nisu „repa bez korijena.“

Još jednom, knjiga obično služi za čitanje, a tko ovu uzme u ruke, neće je moći lako ostaviti.

Tomislav Jozić

NOVI NAGLASCANI U TUMAČENJU POSLANICE FILEMONU

D. Francois TOLMIE (ur.), *Philemon in Perspective. Interpreting a Pauline Letter*, De Gruyter, Berlin, 2010., 394 str.

Urednik ovog zbornika, koji obuhvaća 15 priloga, profesor je u gradu Bloemfonteinu u Južnoj Africi i on je kao uvod priredio „Tendencije u istraživanju Poslanice Filemonu od 1980.“ (1-27). Za razliku od ranijih komentatora koji su po uzoru na neke crkvene oce pretpostavljali da je Onezim odbjegli Filemonov rob koji je od Pavla zatražio preporuku za siguran povratak vlasniku i eventualno oslobođenje zato što je postao kršćanin, većina današnjih nisu sigurni da je Onezim odbjegli rob, nego pretpostavljaju da je nekim drugom poslom otišao iz vlasnikova kućanstva, predugo se zadržao, u mjestu Pavlova zatočeništva prihvatio kršćanstvo i pokazao se sposobnim za Pavlova suradnika. Suvremeni komentatori čitaju ovu Pavlovu poslanicu iz konteksta svoje povijesti, tako da Amerikanci afričkog porijekla, kao i Afrikanci koji kao bibličari djeluju u svojim zemljama, u njoj nalaze inspiraciju za osloboditeljsko

djelovanje i danas. Posebno su zanimljiva istraživanja žena bibličarki, od kojih autor sintetizira radove PHEME PERKINS, SABINE BIEBERSTEIN i SARE WINTER. Jeffrey A. D. WEIMA, profesor Novoga zavjeta u Grand Rapidsu, Michigan, SAD, obradio je temu: „Pavlova proza za uvjeravanja: poslanična analiza Poslanice Filemonu“ (29-60). Peter Lampe, koji predaje Novi zavjet u Heidelbergu, piše o „Afektima i emocijama u retorici Pavlove poslanice Filemonu: retoričko-psihološko tumačenje“ (61-78). Ernst Wendland, profesor u Stellenboschu, Južna Afrika, obradio je temu: „Uvjerem da ćeš još više učiniti nego te molim: retorička funkcija stilske forme u Poslanici Filemonu“ (79-112). Peter Artzt-Grabner, profesor u Salzburgu, obradio je temu: „Kako postupiti prema Onezimu: Pavlovo rješenje u okviru starih zakonskih i dokumentarnih izvora“ (113-142). Michael Wolter, profesor u Bonnu, raspravlja o „Poslanici Filemonu kao protuteži Pavlovu nauku o opravdanju“ (169-180). Pieter G. R. de Villiers, profesor u Bloemfonteinu, Južna Afrika, obrađuje temu: „Ljubav u Poslanici Filemonu“ (181-204). Robert Atkins, profesor u Napervilleu, Illinois, USA, analizira „Kontekstualno tumačenje poslanice Filemonu u Sjedinjenim državama“ (205-222). Jeremy Punt, koji predaje Novi zavjet na Teološkom fakultetu grada Stellenboscha u Južnoj Africi, raspravlja o temi: „Pavao, moć i Filemon. 'Upoznati svoje mjesto': postkoloni-

jalno čitanje“ (223-250). Pieter J. Botha, profesor Novoga zavjeta u Južnoj Africi, istražuje „Hijerarhija i poslušnost: ostavština Poslanice Filemonu“ (251-272). Paul B. De Cock, profesor biblijskih znanosti u gradu Cedara, Južna Afrika, obradio je temu: „Recepcija Poslanice Filemonu u prvoj Crkvi: Origen, Jeronim, Hrizostom i Augustin“ (273-288). Alfred Friedl, profesor Novog zavjeta u gradu Bloemfonteinu, Južna Afrika, obrađuje „Jeronimovu raspravu o Poslanici Filemonu“ (289-316). Chris L. De Wet, profesor Novoga zavjeta u Južnoj Africi, piše o „Pitanju časti u Hrizostomovoj egzegezi Poslanice Filemonu“ (317-332).

G. Francois Wessels, profesor Teološkog fakulteta u Stellenboschu, Južna Afrika, u prilogu „Poslanica Filemonu u kontekstu ropstva u prvom kršćanstvu“ (143-168) analizira ovu poslanicu u svjetlu državnih zakona i socijalnog položaja robova u rimskom carstvu. Odaje priznanje Pavlu za vješto služenje retorskom strategijom da bi kršćanina robovlasnika potaknuo na samilost prema robu koji je uz pomoć Pavla prihvatio kršćanstvo. Slobodni rimski građani nisu u robovima gledali ljudske osobe nego vlasništvo kojim vlasnik može slobodno raspolagati. Socijalno, robovi su bili hodajućim mrtvaci, žrtve državnog nasilja. Istina, postojali su blagdani za robove s prigodnim gozbama, ali oni su trebali prigušivati opasnost od pobune. Ropkinje i robovi morali su

biti na raspolaganju vlasnicima za seksualne usluge; smjeli su sklapati brak samo uz odobrenje vlasnika, ali ih je on prodavao pojedinačno kao potrošnu robu dok im je zbog mladosti i dobra zdravlja cijena još bila visoka. Oko god. 200. Tertulijan je pisao da su oženjeni robovi discipliniraniji. Za svoj rad robovi su dobivali skromnu zaradu (*peculium*), osobito ako su bili spretni vratari, pravnici, liječnici i odgojitelji. To su štedjeli za otkup u slučaju da ih vlasnik odluči osloboditi pred državnim vlastima i uz vjerski obred. Često su robovi bivali tjelesno kažnjavani umjesto vlasnika. Sačuvan je natpis jednog roba iz petog stoljeća: „Rob sam arhidakona Feliksa. Držite me tako da ne pobjegnem“ (str. 159). Ovo znači da slobodni građani koji su bili kršćani nisu vidjeli opreku između svoje vjere i vlasništva nad robovima. „Ropstvo je moglo cvasti samo u okružju gdje su oni koji su bivali zarobljeni prodavani u roblje te bili smatrani nižim ljudskim bićima. Bili su jednostavno potrošna roba, pokretna imovina, predmeti, socijalno mrtve osobe. To je kontekst u kojem je napisana Flm“ (160).

Autor ističe da je Flm po strukturi slična drugim strogo Pavlovim poslanicama, ali je drukčija po tonu. Apostol iskazuje Filemonu veliko poštovanje kao prema rimskom građaninu i vlasniku robova, ali i kršćaninu koji svoju kuću ustupa za liturgiju krštenika. Pavao moli, a ne naređuje. Iz molbe Filemonu da Onezima prihvati kao subrata u vjeri

i nade da će učiniti i više nego Apostol moli, ovaj autor iščitava Pavlovo očekivanje da vlasnik svojemu robu daruje slobodu. Iako je iz povijesnog konteksta razvidno da Pavao nije mogao osuditi robovlasništvo kao državni sustav, on se ipak mogao zauzeti za oslobođenje roba kojega je trebao za suradnika. Pavao nije mogao Filemonu narediti da odustane od svojega građanskog prava, jer piše iz zatvora i zna da kršćani Onezimove zajednice i dalje trebaju njegove usluge. Ova molba sadržana je u Pavlovu shvaćanju Crkve kao tijela u kojem članovi jedni druge prihvaćaju i poslužuju. Tome je vodilo i javno čitanje poslanice pred „Crkvom u tvojoj kući“ (Flm 2) koju Pavao pozdravlja na početku: „Javno oglašavanje Pavlovih želja stavljalo je veći pritisak na Filemona da ispuni očekivanja. Za njega bi bilo tim teže držati novoga brata u socijalnom položaju roba“ (167).

John T. Fitzgerald, profesor u Coral Gablesu, Florida, USA, obradio je tumačenje Flm kod biskupa Teodora Mopsvestijskog (str. 333-363) koji se rodio oko god. 350., s 28 godina preuzeo vodstvo Antiohijske škole, s 33 zaređen za prezbitera, s 42 za biskupa te umro god. 428. Napisao je, između ostaloga, komentare za 18 knjiga Novoga zavjeta, a među sačuvanimima je i komentar Flm koji se smatra krunom njegova izlaganja NZ. On ističe da je odnos vlasnika i roba posebna svrha ove poslanice. Prema njegovu mišljenju, trajna važnost Flm je u

dužnosti crkvenih predstojnika da članove zajednice savjetuju u osobnim pitanjima, jer neki poglavari postupaju s visoka prema vjernicima, bez obzira na njihov socijalni položaj. Ovom poslanicom Pavao se očituje kao uzor poniznosti tako da je ona Apostolova vježba u poniznosti. Nadalje, protiv predstojnika koji na temelju Gal 3,28 sve vjernike gledaju kao da ne postoje socijalne razlike pa prema njima mogu nastupati kao prema robovima, Teodor Mopsvestijski tumači Pavla tako da roba koji je postao kršćanin treba osloboditi (što znači da u njegovo vrijeme kršćanski gospodari i dalje drže robove). U Teodorovo doba teolozi su raspravljali trebaju li kršćanski vlasnici osloboditi svoje robove, a on se služi Pavlovim postupkom prema Filemonu u prilog oslobođenju. Također se raspravljalo, smiju li robovi biti zaređeni za prezbitere prije nego ih vlasnici oslobode. Teodor raspravlja o Onezimu bez izričitog spominjanja ređenja. On ističe da se Onezim obratio i da se to ticalo njegova budućeg ponašanja prema vlasniku vjerniku, jer je po Pavlovu uvjerenju postao prikladan za pokoravanje odredbama. Odsada će Onezim biti bolji rob zato što je postao kršćanin. Pavao hvali Filemona što okuplja zajednicu u svojem domu te njegovu ženu Apiju i sina Arhipa, ali izvlači da Pavao traži pokornost žene mužu. Pavao je morao poznavati ne samo Filemona nego i njegove ukućane i zato je molio da vlasnik vjernik oprost

svojemu robu i s ljubavlju ga primi. Teodor se uključno suprotstavlja ređenju robova bez pristanka vlasnika jer bi to bila zloraba tuđeg vlasništva. On vidi tri crte retorske tehnike kod Pavla: 1) pohvala; 2) izrazi povjerenja; 3) izbjegavanje sramoćenja. Sve su one nazočne u Apostolovim pobudnicama. Autor zaključuje da je Teodor protumačio Pavla u svjetlu hermeneutskih briga svojega vremena te da je njegov komentar imao velik utjecaj u Crkvi. Kao što je Pavao molio od Filemona uslugu u vezi s Onezimum, tako bi pastiri Crkve trebali vršiti svoju službu. Takav postupak otkrio je poniznost Apostola koju bi Crkva trebala učiti u svakom vremenu.

Iz prilogâ u ovom zborniku vidimo kako su povijest i socijalne prilike propovjednika i komentatora Poslanice Filemonu utjecale na tumačenje ove poruke apostola Pavla. Jednima je ona izvor podataka o kućnim crkvama u vrijeme nastajanja novozavjetnih spisa, drugima nadahnuće za humano tretiranje robova od strane kršćanskih vlasnika, a tek je Teodor Mopsvestijski u petom stoljeću u njoj bojažljivo počeo iščitavati poziv kršćanskim vlasnicima ondašnjeg i kasnijih vremena da oslobode svoje robove. U prvim stoljećima, čak i nakon zadobivanja slobode djelovanja, Crkva još nije dizala glas protiv robovlasničkog sustava u državi. Povijest tumačenja ove poslanice zoran je primjer napredovanja Crkve u razumijevanju riječi Božje.

Mato Zovkić